

WETTSTEIN DOMONKOS: BALATONI ÉPÍTÉSZET – STRATÉGIAI ÚTKERESÉS A HUSZADIK SZÁZADBAN

Wettstein Domonkos nagyszabású könyvének témái eredetileg a szerző a Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki karán végzett doktori kutatásai során bontakozódtak ki. Tudományos munkásságának keretében, 2013–2014-ben a szerző a grazi társegyetemen volt vendégkutató. A kutatás *eredményei* nyomtatásban először a *Régi-új Magyar Építőművészetben* jelentek meg 2013-ban. A kutatás azonban még a doktori fokozat 2019-ben történt megszerzése után is folytatódott, és egyre elmélyültebb lett. Ennek eredményeképpen egy olyan átfogó és komplex tudás- és információs anyaggá nőtte ki magát, amely önmagában is felér egy kisebb szakkönyvtárral. Ezt tükrözi a Tarsoly Kiadó gondozásában megjelent könyv végén felsorolt 430 szakirodalmi hivatkozás, a több mint 300 hivatkozott személy- és intézmény, a csaknem 40 levéltári forrás, és a mintegy 190 kép és ábra. Különösen méltánylandó ez utóbbi, mert a szép felvételek és információgazdag térképek megkönnyítik a könyv olvasását – különös tekintettel arra, hogy a szöveg mögött egy olyan interdiszciplináris szemlélet húzódik, amelynek változóit a térbeliség és a vizualitás fogják össze. A szöveg mégis megtartotta olvasmányos jellegét, és aki forgatja a könyvet, viszontláthatja azokat a helyszíneket és építményeket is, amelyek egy részével már bizonyára személyesen is találkozott. Nem véletlen, hogy a szerző építész, egyben urbanista, és ugyanakkor egyetemi tanár. Erre utal plasztikusan a *Konklúzió* című fejezete, amikor felteszi a banális kérdést, hogy ti. „Hogyan építsünk a Balaton-parton?”, amire a válasz az, hogy ez „...nem csak az épületek, hanem a szakmagyakorlás és az alkotói magatartás formáiban is megfogalmazódik. A korszakos körülmények szorításában kialakított pragmatikus stratégiák a tervezés bevett formáinak és kánonjainak a feláldozását is szükségessé tették. Az újrakezdés és a stratégiakeresés vissza-visszatérő motívumai a »re-kreáció« kísérletező építészetének sajátos balatoni karakterét alakították ki, miközben a tájképi problémák korszakról korszakra egyre átfogóbb perspektívában rajzolódtak ki.” A „re-kreáció” latin kifejezés ugyanakkor arra utal, hogy az üdülés, a kikapcsolódás és pihenés (mint rekreáció) építészeti és táji keretei egy olyan történelmi folyamatba vannak beágyazva, amely maga is állandó újraértelmezésre és újratervezésre (*re-kreáció*) szorul. Ezért nem véletlen, hogy a könyv szemlélete történeti jellegű, de ugyanakkor átfogja az építészeti jelenségek mögött rejlő társadalmi-gazdasági, szervezeti, szakmai és politikai tényezőket is.

A regionális gondolkodás atyja, a skót biológus, Patrick Geddes a 20. század elején vezette be a *völgymetszet* fogalmát. Egy adott folyó és környezete ugyanis a táj, valamint művelési és építészeti kultúrája a tengerszint feletti magassággal változik – mint ahogy erre mintegy ötszáz évvel ezelőtt már Leonardo da Vinci is rámutatott. A völgymetszet kifejezés analógiájára azt mondhatnánk, hogy a nagyobb, összetettebb tájegységek, mint például a Balaton is mintegy horizontális *tájmetszetek* segítségével írhatók le. Ma inkább a települési táj *rétegeiről* vagy *dimenzióiról* beszélünk, ahol ez a szó a Balaton közvetlen környezetének különböző, egymást átható morfológiai és területhasználati *rétegeit* jelenti. De mivel a kutatás tárgya nem elsősorban a táj maga, hanem a tájra épülő üdülési funkciók arculatának változása, az elemzéseknek is óhatatlanul történeti jellegűnek kellett lenniük. Ez a történet – legalábbis a külső szemlélő számára – szinte egy újabb *dimenzió*nak is tekinthető, ami összefügg az adott kor társadalmi viszonyainak változásával, valamint a táj értékmegőrzése érdekében kibontakozódó szakmapolitikai és építészeti törekvésekkel. Wettstein Domonkos könyve ezért nemcsak építészeknek, hanem azoknak is szól, akik a Balaton és közvetlen környezetét nemzeti értéknek tartják, és felelősnek érzik magukat mindazért, ami van, és ami ezen a tájon ma is történik.

Mielőtt azonban a szerző az egyszerűnek tűnő, de költői kérdésre: *hogyan épít-sünk?* keresné a választ, a *Bevezető*ben tisztázza, hogy nem az egyes épületek tervezésével, hanem a regionális szintű gondolkodással és azok dimenzióival foglalkozik. Ez utóbbi magában foglalja többek közt a földrajzi adottságokat, a táj arculatát, a helyi építészeti értékeket és problémákat, az építési hatóságok szerepét, a társadalmi igényeket stb., és mindezek történelmi léptékű, lassú, de folyamatos változását. Ezért a könyv felépítését a regionális szintű gondolkodás fejlődéstörténete határozza meg. Ennek keretében a szerző három történelmi korszakot mutat be. Az első korszak a két világháború közti időszak, amikor először jelentek meg regionális jellegű törekvések a Balaton partján: ezek az „üdülőtáji urbanizáció” kezdetei. Ennek a korszaknak a legjelentősebb dokumentuma a Balatoni Intéző Bizottság létrejötte. A második korszakot az egységes regionális terv műfajának kialakulása jellemzi 1945 és 1957 között. A turizmus ügye a Rákosi-korszakban háttérbe szorult, az intézményrendszert pedig többször is átalakították. 1948-ban a Balatoni Intéző Bizottság helyére egy központi irányító szereppel felruházott új szervezetet, a Balatoni Állami Központi Intéző Bizottságot hozták létre. Ezt követően csak az 1956-os forradalom utáni társadalmpolitikai konszolidáció jegyében került ismét napirendre az üdülésügy. Megindult a tervezés, amelynek meghatározó személyiségei Farkas Tibor, Kotsis Iván és Polónyi Károly voltak. A formálódó elméleti és gyakorlati tapasztalatok elvezettek az első átfogó balatoni regionális terv kidolgozásához, amely 1965-ben nemzetközi sikert aratva elnyerte az UIA (Nemzetközi Építész Szövetség) Abercombie-díját. A terv újszerűsége többek közt abban állt, hogy a fejlesztés keretében kidolgozott tervrendszer eltérő

léptékű koncepcióiban közös értékszempontok jelentek meg, vagyis a „szakági” rétegek nem önállóan, hanem kölcsönhatásukban léteztek. Ezért találó, amikor a szerzők ezt a korszakot úgy is jellemezték, mint „a perspektíva átfordulása”. Ez az időszak, amikor először merült fel a Balaton „eltartó képessége” mint probléma, ami a mennyiségi fejlődés korlátozásának lehetőségét is felvetette. A harmadik, a hatvanas évek, „a nagy számok építészete” korszakának árnyékában már megjelenik a korai modernista törekvések értékrendjének válsága, amelyet a rehabilitációs feladatok és igények váltanak fel. Ebben az időszakban a korábbi regionális szervezetek szerepét egyre inkább a központi irányítás igénye tölti be. Ezek a változások különösen 1968 után érzékelhetőek. A szerző a rendszerváltást követő időszak fejleményeivel már nem foglalkozik, ami bizonyára egy újabb, további kutatást igénylő feladat lenne. Aki azonban e könyvnek köszönhetően már járatos az elmúlt száz év történeteiben, és képet alkotott magának a regionalizmus és az építészet egymást kiegészítő szemléletéről, az talán felvértezve érezheti magát a Balaton jelenkori helyzetének kritikai értelmezésére, és megalapozott véleménye lehet mindarról, ami ma történik, vagy aminek történnie kellene.

(Wettstein Domonkos: Balatoni építészet – stratégiai útkeresés a huszadik században. Budapest: Tarsoly Kiadó, 2022)

Meggyesi Tamás

DSC, professor emeritus
Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Kar Urbanisztika Tanszék